

ALBERT CAMUS'DE FELSEFİ İNTİHAR VE BAŞKALDIRI
PHILOSOPHICAL SUICIDE AND REBELLION IN ALBERT CAMUS

Arslan TOPAKKAYA

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, arslan_topakkaya@hotmail.com

Zehra Selva DUYKOP

Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, zduykop.zsd@gmail.com

Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SYL-2017-7672 kodlu proje ile desteklenmiştir.

Özet

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle ikinci dünya savaşının da etkisiyle dünyada büyük değişimler meydana gelmiştir. Günümüze kadar olan bu süreçte, savaşlar ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, insanların yaşam şartlarında ve kavramlara bakış açılarında farklılaşma oluşmuştur. Dolayısıyla bu dönemde ortaya çıkan Varoluşçuluk felsefesi, içinde bulunduğu durum nedeniyle bunalımlı bir felsefi akım olmuştur. Bu akımda insan varoluşu temelde olmak üzere; özgürlük, dünyaya fırlatılmışlık, sorumluluk, saçma, intihar gibi konular hâkim olmuştur. Bu konular üzerine yoğunlaşmış filozoflardan biri ise, şüphesiz Albert Camus'dür.

Camus; yaşamın, yaşanmaya değer olup olmadığı konusunda yargıya varmanın, felsefenin temel problemine cevap vermek olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, önemli bir felsefi problem varsa, o da intihardır, demiştir. Hayatın her alanında karşımıza çıkan saçma kavramının üzerinde duran filozof, saçmayla karşılaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan intihar ve felsefi intihar konularına değinmiş ve bu konulara farklı yorumlar getirmiştir. Bu bağlamda, üçüncü bir yol olarak başkaldırı kavramını gündeme getiren filozof, bu kavramın insan yaşamının önemini vurgulamak ve saçma kavramına direnmek anlamında oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Albert Camus, Varoluşçuluk, Saçma, Felsefi İntihar, Başkaldırı

Abstract

After the second half of the twentieth century, great changes took place in the world, especially due to the influence of the second world war. As a result of wars and technological developments, there has been a difference in terms of people's living conditions and concepts. Therefore, the philosophy of existentialism that emerged in this period became a depressive philosophical movement due to the situation in which it exists. In this movement, human existence is mainly; Freedom, launching into the world, responsibility, absurdity, suicide has become such a judge. One of the philosophers who focus on these issues is Albert Camus.

Camus; emphasizing that having a judgment on whether life is worth living is the answer to the basic problem of philosophy. In this context, if there is a significant philosophical problem, it is also a suicide. The philosopher, focusing on the ridiculous concept of confrontation in every aspect of life, has touched upon the suicidal and philosophical suicidal issues that have emerged as the result of confrontation with bullfight and has brought different interpretations to these issues. In this context, the philosopher, who brings the concept of revolt as a third way into the agenda, emphasizes that this concept is very important to emphasize the importance of human life and to resist the concept of absurdity.

Key Words: Albert Camus, Existentialism, Absurd, Philosophical Suicide, Rebellion.

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın temel felsefi problemleri, İkinci Dünya Savaşıyla birlikte gelen bunalımlar nedeniyle insan ve insanın varoluşu, özgürlük, sorumluluk, dünyaya fırlatılmışlık gibi konular olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda hâkim olan sistematik düşünce sisteminin, insanın varoluşu ile ilgilenmemesi üzerine varoluşçuluk felsefesi bunu fark ederek, insan varoluşunun önemine vurgu yapmıştır. Zira varoluş, kendisinin dışında var olanların örtüsünü açtığı gibi, bizzat kendi kendisinin de örtüsünü açan bir varlığı tanımlamayı hedef almıştır.

Varoluşçuluk düşüncesinde yer alan Camus, 7 Kasım 1913 yılında fakir bir ailede dünyaya gelmiştir. Babasını erken yaşta kaybeden filozof, ölüm ile çok erken karşılaşmış ve filozofun yaşadığı çağdan ayrı düşünülemediğinin bir kanıtı olarak, yaşadığı dönemin şartlarının da sonucunda, felsefesinde problemleri işlemiştir. Bütün bunların dışında zihinsel faaliyetlerini bir kenara bırakmayan Camus, bu durumun bir sonucu olarak 1957 yılında Nobel Edebiyat ödülü almış Fransız sanatçı ve filozof olarak adından söz ettirmiştir.

Felsefesinin temelinde insan varoluşu konusunu ele almış ve bunun beraberinde yaşamın saçmalığını ve boşuna uğraşları, yani görünmez olan olayları görünür kılmayı hedeflemiştir. Bütün bunların birer sonucu olarak, insanın intihar etmesi için birçok neden varken, insan neden intihar etmemelidir? sorusunun yanıtını aramıştır. Bu bağlamda Camus, insanın 'saçma' ile karşılaşması ve bu durumun en yoğun hissedildiği ölüm korkusu sonucunda oluşan intihar ve felsefi intihar fikrine yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Camus, bu karamsar bakış açısının aydınlatılması ve hayatı anlamlandırma çabasında yollar göstermeye çalışmıştır. Bu açıdan, anlam aramanın ilk adımı olarak 'Başkaldırı' kavramını ele almıştır. Sorularına cevap alamayan insanın çözüm yolu olarak, ölüm tehdidinden kurtulmak adına ya intiharı ya da dine sığınmayı tercih ettiğini gözlemleyen filozof, her ikisi de kendi felsefesinde yanlış seçenekler olarak söylemiştir. Çünkü ilk seçenek, ölümden kaçarken yine ölüme gitmek demektir ve paradoksal bir yapıdadır. İkinci seçeneğe de 'felsefi intihar' olması bakımından, diğer bir deyişle, bu dünya dışında, başka bir dünyaya umut bağlamak anlamında olmasından karşı çıkan filozof, üçüncü bir seçenek olarak 'Başkaldırı' kavramını sunmuştur. Başkaldırı kavramıyla, insan yaşamının değerli ve önemli olduğunu göstermeye çalışan filozof, aynı zamanda başkaldırıyla insanın, ölüme ve saçma'ya direnebileceğini savunmuştur. Dolayısıyla başkaldırı, hayata anlam aramaya ve bu sayede de mutlu bir yaşam sürdürmeye yönlendirecek oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkacaktır.

1. SAÇMA VE İNTİHAR KAVRAMI

Albert Camus'ye göre, yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığı konusunda yargıya varmak, felsefenin temel problemine cevap vermek anlamındadır. Bu bağlamda, önemli bir felsefi problem varsa, o da intihardır, demiştir.¹ Bu önemli problem dışındaki problemlerin oyun olduğunu da belirten filozof, bu problemin yol açtığı eylem nedeniyle başka sorunlardan önce gelmesi gerektiği tartışmasını da başlamadan bitirmiştir.

Hayatın anlamlı olup olmadığı konusu ise özünde saçma kavramıyla ilgilidir. Peki nedir bu saçma kavramı diyecek olursak; uyumsuz, anlamsız, boş, akıl dışı gibi anlamlara karşılık geldiğini görürüz. En geniş anlamda ise, felsefi bir kavram olarak saçma, anlamı olmayan her şey demektir.² Bu bağlamda intihar kavramı ile saçma kavramı arasında derin bir

¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2018, s. 21.

² Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, MKM Yayıncılık, Bursa 2011, s. 99.

bağ olmakla birlikte, intihar kavramının, saçma kavramının hareket noktası olmadığını, olsa olsa sonucunda ulaşılan bir durum olduğunun da ayırdına varmaktayız.

Camus, insanın hayatı sorgulamaya başlamasıyla ortaya çıkan saçma duygusunun neden olduğu soruların, saçma kavramı ile karşılaşılmasına neden olduğu düşüncesindedir. Hayatın monotonluğu, insanın hem kendi hem de diğer varlıkların anlamını sorduran bir karşılaşmadır. Saçmanın ilk habercisi olarak ortaya çıkan bu durumun beraberinde, zamanın sürekli olarak işlemesi, işleyen zamanla birlikte ölümün ve geleceği değiştiremeyeceğimiz düşüncesinin bilincine varılması saçma duygusunu daha çok hissettiren durumlardır. İnsanın yalnızlığı ve bu dünyaya yabancı olması ise, saçma duygusunun ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerdir.

Filozof, öncelikli olanın uyumsuz duygusu olduğunu ama bu duygudan sonra uyumsuz kavramının anlaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bütün felsefelerde olan ve yeni bir yanı olmayan bu duygunun anlatılmasındaki amaç, saçma kavramına ulaşmak için gerekli olmasındandır. Her ne kadar kısır bir döngü içinde işleniyor ve herkesin bildiği kavram olarak anlaşılıyor olsa da hareket noktası olması bakımından oldukça önemli ve gerçekten anlaşılması gereken bir kavramdır. Bu bağlamda Camus,

*“Uyumsuzluk, anlaşıldığı andan sonra bir tutkudur, tutkuların en can alıcıdır. Ama tutkularımızla yaşayabilecek miyiz, yüreğimizi bir yandan coştururken, bir yandan da yakacak olan derin yasalarını benimseyecek miyiz, benimsemeyecek miyiz, işte tüm sorun bu.”*³

Albert Camus, *Caligula*, *Yabancı* ve *Sisifos* Söyleni isimli eserlerinde uyumsuz/saçma düşüncesini anlatmış, insanı saçma duygusuyla karşı karşıya bırakmıştır. Ancak belirtilmelidir ki Camus, saçma kavramı hakkındaki düşüncesinde, kendi gibi bu kavramdan bahseden filozoflardan olan Sartre ve Heidegger'den farklı düşünmektedir. Onların tersine varlığın kendisini saçma olarak görmeyen Camus'ye göre, saçma durumu, bilinçsiz olan varlıklarda, insandakiyle aynı durumda değildir. Bu şu demektir; bir uyumsuzluk durumundan bahsetmek için öncelikli olan bilinçli olunmasıdır. Hayvan, bitki gibi bilinç bulunmayan varlıklarda uyumsuzluk durumu söz konusu değildir. Çünkü onlar tam olarak bu dünyaya aittirler. Uyumsuzluk, dünyayla anlamlı ilişki kuramayan insanın durumudur. İnsanın saçma kavramı ile karşılaşması saçma duygusu dışında, aklın bu dünyayı açıklamada sonuçsuzluğundan da kaynaklanır. Bilim pek çok şeyi açıklar, ancak bilimin açıkladığı olgularla ilgilidir. Dolayısıyla soruları karşısında dilsiz olan dünya, insana yabancılığını anlatır. Bu bağlamda, insanı bu dünyadan ayıran ve yabancı kılan şey bilincidir. Saçma kavramının merkezi bilinçtir ve bu kavram insan bilincinde kök salmıştır. Dolayısıyla insan ya da dünya tek başına ele alındıklarında saçma kavramı ortaya çıkmaz. Bu bağlamda şöyle der Camus;

*“Ağaçlar arasında bir ağaç, hayvanlar arasında bir kedi olsaydım, bu yaşamın bir anlamı olurdu, daha doğrusu bu sorunun hiç anlamı olmazdı, çünkü dünyadan bir parça olurdu. Bu dünya olurdu, oysa şimdi tüm yakınlık gereksinimimle onun karşısındayım.”*⁴

İnsanın dünyadan beklentisinin olması ve dünyanın bu beklentiler karşısında hiçbir şey yapmaması karşısında insan saçma ile karşılaşacaktır. Saçma ile karşılaşma sonucu olarak, Camus'nün deyimiyle bütün dekorlar yıkılmaya başlayacak ve insan birdenbire anlayacak ki, yarın da saçma duygusuyla doludur, sonraki günler de. Bu durum, çaresizlik ile ezilen insanın uyanış anıdır. Bu uyanışın ardından insan ya kesin uyanışı seçecektir ya da bilinçsizlik zincirine dönüş yapıp intiharı seçecektir.⁵

³ Camus, a.g.e., s. 39.

⁴ Camus, a.g.e., s. 65.

⁵ Camus, a.g.e., s. 31.

Saçma kavramının beraberinde getirmiş olduğu saçma duygusundan dolayı anlamsızlık düşüncesi, intihar fikrinin oluşmasına neden olabilir. Çünkü saçma duygusu basit bir duygu olarak düşünülse de sonucu intihara kadar götürecektir önemli bir duygudur.

İntihar kavramının, felsefe tarihindeki yeri incelendiğinde genel olarak toplumsal olarak ele alındığı gözlenmektedir. Ancak söz konusu kavramın Camus'de incelenmesi, bütün bu düşüncelerin toplumsal taraflılığını bir kenara bırakarak, bireysel düşünce bağlamında ele alınmıştır.

Bireysel anlamda intihar kavramına bakacak olursak, en genel anlamda insanların yaşama nedeni bulamamasından kaynaklanır. Camus, yaşamak için nedeni olmayan insanların, birtakım düşünceler ya da düşler uğruna intihar ettiklerini gözlemlemiştir. Burada toplumsal olanın tam tersine bireysel bir durum söz konusudur. İnsanın iç dünyasında gelişen intihar düşüncesi, deyim yerindeyse içi kemiren bir durum halini alıp, en son noktada bu yaşama son vermektedir. Bu konuda şöyle söyler Camus;

“Düşünmeye başlamak, için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlara toplum fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir. Yürekte aramak gerekir onu. Yaşam karşısında uyanıklıktan ışık dışına kaçışa götüren bu ölümcül oyunu izlemek ve anlamak gerekir.”⁶

Bu noktada Camus, insanların yaşamları boyunca çıkmaza düştüğünü, çabalarının karşılığını görmediği birçok konunun olduğunu, ancak yapılması gerekenin, yani asıl çabanın bu yaşamda daha fazla kalmak olması gerektiğini söylemektedir. Bu anlamda, bedensel intihar eylemini gerçekleştirmek demek, uyumsuzu anlayan bireyin, uyumsuzu boyun eğmesidir. Sorduğu sorunun karşılığı da dolayısıyla, uyumsuz ilişkisizliğin intiharı hiçbir şekilde gerektirmeyeceğidir. Uyumsuzluk kavramı yaşamayı gerektiren bir kavramdır. İntihar ise, uyumsuzu kendince çözeceğini varsayar. Ancak bu durum uyumsuz kavramına karşı yenik düşmekten başka bir şey değildir. Bu bağlamda saçma kavramına teslim olan kişi, yanlış ve korkakça bir tutum sergilemiş olacaktır.

Camus, *Sisifos Söyleni* eserinde yer verdiği Dostoyevski'nin *Eccinler* adlı eserinden yola çıkarak ele aldığı Kirillov karakterinde ise bir başka biçimde yapılmış intihar tipinden bahsetmektedir. Kirillov'a göre intihar eden insanlar, delilikten ya da kederden yapılmış intihar olarak ikiye ayrılmıştır. Tanrı tanımaz olan kahraman, mantıksal intiharı gerçekleştirecek kişidir. O kendisini kaplayan kederli halden kurtulmak adına öç almak istemektedir. Tek amacı köle olmadığını ve özgürlüğünü ispat etmektir. Bunu kadere başkaldırarak ve sonunda intihar ederek gösterecektir. Aynı zamanda Tanrı olmak isteyen kahraman, intihar ederek bunu gösterme yoluna gidecektir. Camus bu noktada, Kirillov'un neyi kanıtladığı sorusunu soracaktır. Bu soru aslında intiharı onaylanmadığının kanıtıdır.⁷ Kölelikten kurtulup, özgürlüğünü istemesi her ne kadar takdir konusu olsa da bedensel intiharı seçmek yanlış bir tutumdur. Camus bu durumun, uyumsuzun unsurlarından olan ve cevabı bekleyen insanı ortadan kaldırdığı için yanlış olarak düşünmekte ve söylemektedir. Bir başka anlamda bahsi geçen durum, başkaldırı için gerçekleştirilmek istenilen bir eylemin hüsrarla ve boyun eğmeyle son bulmasıdır.

Camus'nün bir diğer trajik kahramanları ise, *Yanlışlık* isimli eserinde geçen Jan, Martha ve anne karakterleridir. Eserinde, zenginlik hayali kuran kahramanların mutlu olma yolundaki arayışları konu edilmiştir. Başta annesi ve Martha'yı geride bırakan Jan karakteri, haksız yollarla zengin olur, daha sonra ise kendini tanımayan ailesi tarafından parasına el koymak amaçlı öldürülür. Jan olduğunu sonradan anlayan anne, bu duruma katlanamayarak intihar eder. Kısaca bahsettiğimiz bu piyesin ana konusu ise şudur; İsteklerini hiçbir karakter

⁶ Camus, a.g.e., s. 22.

⁷ Gündoğan, a.g.e., s. 143.

tam manasıyla gerçekleştiremez ve mutlu olmadıkları için isyan ederler.⁸ Onların bu acınası hali, Camus'nün sürekli yinelediği saçma durumuyla karşılaşmanın ta kendisidir.

Bütün ele alınan eserlerde intihar kavramının kendince uyumsuz çözümler ürettiği düşüncesini görmekteyiz. Ancak unutulmamalıdır ki, uyumsuz kavramını en çok düşündüren ve hissettiren ölümlü olduğumuzdur. Bu bağlamda, intiharın sonucunun da ölüm olması anlamında, söz konusu olan ölüme bir başkaldırı değil, aksine onun kabulü anlamında olacaktır. Uyumsuz başkaldırı intiharın tam tersi istikamette, onunla mücadeleyi yaşayarak sürdürmektir. Bu noktada Camus, intiharın bir yanılığın ibaret olduğunu açık bir biçimde göstermiştir.⁹

Camus, saçma karşısında zarar görmek istemiyorsak, *Mutlu Ölüm* kitabında da ele aldığı gibi yaşama anlamlar katmamız ve olabildiğince anlam bulmamız gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda şöyle söylemiştir; ‘‘Hayatta olabildiğince anlamlı yaşamak ile beraber ölüm sanıldığı kadar üzücü olmayabilir.’’¹⁰

2. FELSEFİ İNTİHAR

Saçma duygusunun beraberinde, aklın ve bilimin dünyayı açıklamada yetersizliği karşısında insan, saçma kavramının bilincine varır ve bütün bunlar karşısında türlü yollar deneme yoluna gider. Bu yollardan ikincisi ise, Camus'nün felsefeye intihar dediği *umut* etmeye yönelmektir.

Saçmanın farkına varan bilinç, anlam yükleyeceği yeni yollar aramaya başlar. Geleceğe dair umut etmeye çalışır. Umut, aşkın olana, bir din veya Tanrı düşüncesine ya da başka bir dünyaya duyulan özlemi gerektirir. Bu özlem durumu ise, bu dünyadan vazgeçiş anlamına gelir. Dolayısıyla bu dünyada olan ve karşılaştığımız saçma kavramını inkâr etmek anlamındadır. Camus, bu gerçekliğin inkarının felsefi intihar olduğu düşüncesindedir. Çünkü saçma bilincine bir kez varmış olan insan, saçma kavramına ayrılmamak üzere bu kavrama bağlanmıştır. Bu durumdaki insan artık geleceğe ait değildir. Aynı şekilde tabiat üstü varlıklara da inanmadan yaşamak durumundadır. Çünkü tabiat üstü varlık bizim idrak alanımız dışındadır. Dolayısıyla saçma kavramına teslimiyetten doğan intihar kadar, bu kavramdan kaçıştan doğan felsefi intihar da yanlış olacaktır. Bu duruma Soren Kierkegaard'ı örnek veren filozof, Kierkegaard'ın saçma kavramından hareket etmesine rağmen, saçma kavramını Tanrı fikriyle aşmaya çalışmasından dolayı eleştirmiştir. Bu bağlamda Kierkegaard, felsefi intihara sürüklenmiştir.¹¹

Camus, ‘*Tersi ve Yüzü*’ adlı eserinin bir bölümünde, ölmek üzere olduğundan dolayı uyumsuz kavramıyla karşı karşıya kalan yaşlı bir kadını ele almıştır. Yaşlı kadının ölüm kaygısıyla din ve Tanrı'yı bir kaçış umudu olarak gördüğünü dile getiren Camus, bunun sadece umutsuzluktan kurtulma çabası olduğuna değinmiştir. Eserinde daha önce Tanrı'yla çok da meşgul olmayan yaşlı kadının, ölüm kaygısının getirmiş olduğu uyumsuzluktan kaçmak için Tanrı'ya sığındığını kızına söylemiş olduğu şu cümleleri açığa çıkarmaktadır; ‘‘O da görececek yaşlanınca. Onun da gereksinimi olacak buna!’’¹²

Camus'ye göre önemli olan, uyumsuz kavramının bilincinde olarak ve hiçbir kaçma yoluna gitmeden yaşamaktır. Dolayısıyla somut gerçeklik dışındaki, en başta ölüm olmak üzere

⁸ Albert Camus, *Yanlışlık*, (Çev: Ayberk Erkay), Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 63.

⁹ Gündoğan, a.g.e., s. 78.

¹⁰ Albert Camus, *Mutlu Ölüm*, (Çev: Ramis Dara), Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 132.

¹¹ Camus, a.g.e., s. 48.

¹² Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 30.

uyumsuzu hissettiren hiçbir şeyden kaçışı kabul etmediği için de Tanrı'ya sığınmayı da kabul etmeyecektir.

Camus'ye göre yapılması gereken, her durumda saçma kavramına karşı direnmek ve hayata sarılmaktır. Hayatın anlamı ancak bu sayede korunmaya devam edecektir. Nitekim *Veba* adlı eserindeki kahramanda aynen bu şekilde davranır. Bir umuda bağlanmadan, vebayla savaşmanın tek yolunun dürüstlükten geçtiğini belirtir.¹³ Buradan hareketle Camus, umuda bağlanmanın yaşama anlam katan bir eylem olmadığına ve gereksiz vaadin insanı kandırmaktan başka bir işe yaramadığına değinmiştir.

Camus, sadece din değil, hiçbir otoriteye bağlı olunmaması fikrindedir. Çünkü saçma kavramını fark etmiş olan insan özgür olmalı ve verilen buyruklar doğrultusunda hareket etmemelidir. Kendisi karşısında ve başkalarının yargısı karşısında yalnız olması gerekmektedir. Bu durum özgürlüğün en ağır yüküdür.¹⁴

Camus'nün, *Yabancı* adlı eserinde başlarda saçma kavramının farkında olmayan kahraman, hapisanede yaşadığı bir aydınlanma sayesinde anlamsızlığın ve özgürlüğünün ayırdına varır. Kendi anlamlarını yine kendisinin bulacağını fark eden kahraman, üzerinde düşünmeye gerek duymadığı hayatı artık anlamlandırmaya başlayacak ve her şeyi yeniden yaşamaya hazır hissedecektir.¹⁵ Meursault'un hapisanede yanına gelen papazı reddetme sebebi de bundandır. Çünkü kahraman saçma kavramını tamamen bu dünyada bulmuş, başka dünyaya ait bir durum olmadığını düşünmüştür.

Camus'nün Tanrı fikrini tamamen ortadan kaldırmasının diğer sebebi ise, özgürlük kavramı ile yakından ilgilidir. Özgürlük kavramını bireysel olarak ele alan filozof, bu konuyu kötülük problemiyle bağlantı olarak düşünmüştür. Bireyin dünyadaki kötüyü fark etmesi, saçma kavramını fark etmesiyle doğru orantılıdır. Bu dünyada olan kötülöklere Tanrı'nın herhangi bir müdahalesinin bulunmaması göz önünde bulundurulduğunda, kötülük bu dünyada varsa Tanrı her şeye gücü yeten ve umut bağlanması gereken bir varlık olarak gündeme gelememesi gerektiği düşüncesindedir. Dolayısıyla somut gerçeklik dışında hiçbir hakikate bağlanılmaması gerektiğini tekrar tekrar savunmuştur.

Uyumsuzu hareket noktası olarak ele alan Camus, bu hareket noktasının oluşturabileceği sonuçlar olan intihar ve felsefi intiharı bir bir inceleyerek birtakım cevaplara ulaşmıştır. Bu noktada varoluşsal olarak kendi gerçekliğini gösteren uyumsuz kavramına sıkı sıkıya bağlanması gerektiğini sürekli olarak yinelemiştir.

Peki bu kavrama bağlanıp, intihar ve felsefi intiharı çözüm olarak kabul etmeyen insanın, bu noktada yapması gereken nedir? Camus'nün, bu sorunun cevabını vermek üzere özenle kurduğu felsefesinde üçüncü yol olarak sunacağı *Başkaldırı* kavramının temelini hazırladığı açıktır.

3. BAŞKALDIRI

Başkaldırı kavramına geçmeden önce bireyin tutumundan yola çıkan Camus, başkaldırıcıyı gerçekleştirecek bireyin bilincini mistik olana feda etmemesini gerektiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda saçma kavramını bir son olarak değil, başlangıç olarak kabul eden insan başkaldırıcıyı gerçekleştirebilecek olandır. Bu tutumda olan birey, başkaldırı kavramıyla bir yaşama biçimine ve yaşama ahlakına sahip olur. Bu yaşama biçimi ve ahlakı ise, en iyi olanı yaşamak anlamında değildir. Çünkü saçma kavramının olduğu bir dünyada

¹³ Albert Camus, *Veba*, (Çev: Nedret Tanyolaç Öztokat), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 165.

¹⁴ Albert Camus, *Düşüş*, (Çev: Hüseyin Demirhan), Can Yayınları, İstanbul 2016, s. 98.

¹⁵ Albert Camus, *Yabancı*, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 110.

değerler hiyerarşisi de olmayacaktır. Bu durumda yaşam, mümkün olanı yaşama ve tecrübe alanını sonsuzca tüketme anlamında olacaktır.

Albert Camus, uyumsuz kavramıyla bütün karşılaşmaları ele aldıktan sonra, bu karşılaşmaların sonucunda gelebilecek muhtemel sonuçları, yani bedensel ve felsefi intiharları tek tek inceleyip, reddetmiştir. Bu noktaya geldikten sonra Camus, bütün bunların reddi yapıldıktan sonra insan ne yapmalı?, uyumsuzu kabul etmiş, ona sıkı sıkıya bağlanmış kişi, bedensel intiharı seçmiyor ve umut da edemiyorsa onun durumu oldukça trajik bir durum teşkil etmez mi? sorularını cevaplamak üzere kolları sıvamıştır. Bu sorular bağlamında ele aldığı *Sisifos Söyleni* eserini ele alacak olursak;

Camus'nün Yunan mitolojisinden aldığı uyumsuz kahramanı Sisifos'tur. Peki kimdir bu Sisifos? Mitolojiye göre, yeraltı dünyasında, sürekli yeniden aşağı yuvarlanan bir kayayı yüksek bir dağa iterek çıkarmak zorunda olandır. Bu cezaya çarptırılmasının sebebi ise, ihanet etmesi, Tanrılarla boy ölçüştürmesi ve hatta ölümü kandırıp yeraltı diyarından kaçması olarak sıralanmıştır. Büyük bir günahkâr olarak nitelendirilen kahramanın antik vazolarda sıkça resmedildiği bilinmektedir.¹⁶Eserde bahsi geçen bu mitolojik ve trajik kahraman sürekli olarak kaya parçasını yuvarlanacağını bildiği halde yukarı taşımaktadır. Kahraman kayayı taşıdıktan sonra, kayanın tekrar aşağı yuvarlanmasının birkaç saniyede izlemesine rağmen, tekrar çıkarmak üzere ovaya inmekten hiç vazgeçmez. Bu durumu bilinçli olarak kabul etmiştir. Bu yüzden Camus, Sisifos'u mutsuz tasarlamamak gerektiğini söylemiştir. Bu hikâyeyi özellikle ele alan filozof, intihara sürükleyen bütün düşüncelere karşı direnen ve başkaldıran insanı betimlemiştir.

Mutluluk ve uyumsuz/saçma kavramını aynı yeryüzünün iki oğlu olarak söyleyen filozof, bu trajik kahramanı yazgıyı bir insan işine dönüştürecektir. Sisifos'u da tam da yazgısının kendisine ait olmasından dolayı mutlu tasarlayacaktır.¹⁷ Çünkü onu yargılayacak ve suçlu gösterecek bir Tanrı fikri yoktur. Kendisinin doğruları vardır. Uyumsuzun bilincinde olan insanların durumu Sisifos ile aynıdır. Önemli olan bu uyumsuz durumunun sadece içinde olmak değil, bilincinde olmaktır. Sisifos kahramanı da bu durumun bilincinde olmasından dolayı trajiktir. Bu dünyada bulunan insanın halinin de trajik olmasından dolayı bu örnekleri her eserinde ayrıntılı incelemiştir.

Camus'ye göre başkaldıran insan, hayır diyen biridir. Her başkaldırma eyleminde bulunan insan, kendi varlığını ve varlığının değerini ortaya koymaktadır. Başkaldıran, haklı olduğu duygusu içindedir. Haklı olma duygusunun uyanmasına neden olan ise adalettir.¹⁸ Camus'nün ifadesiyle, “*Her başkaldırmada, haksızlığa karşı bir tiksintiyle birlikte, insanın kendi benliğinin herhangi bir yanına tam ve birdenbire katılışı vardır.*”¹⁹

Başkaldırı durumu yalnızca kendi hakkının gasp edilme durumunda değil, gasp edilenleri gördüğünde de doğan bir sonuçtur. Böylece anlaşılıyor ki, insan sadece kendisi için başkaldırmaz. Bu bağlamda başkaldırma kavramının ortaya koyduğu en önemli değer, dayanışma olduğu açıktır. Buradan hareketle Camus şöyle söylemiştir;

“*Gündelik acımızda başkaldırı, düşünce düzeyinde, cogito'nun gördüğü işi görür; ilk kesinliktir. Ama bu kesinlik bireyi yalnızlığından çekip alır. İlk değeri bütün insanlar üzerine kuran bir ortak noktadır. Başkaldırıyorum, öyleyse varız.*”²⁰

¹⁶ Ceyda Kılınç; *Mitoloji Sözlüğü 2. Cilt*, İlya Yayınevi, İzmir 2015, s. 267.

¹⁷ Camus, a.g.e., s. 40.

¹⁸ Albert Camus, *Düğün-Bir Alman Dosta Mektuplar*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 67.

¹⁹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 23.

²⁰ Camus, a.g.e., s. 33.

Başkaldıran insan bilir ki, hayat kısadır ve insan bu kısa hayatını en iyi şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Değerlerin olmadığı bu saçma dünya da bilinmelidir ki, en iyi yaşamı sürmek değil, çok yaşamak kıymetli olandır. Ölüm bilincine bir kez ulaşan insan çok yaşamının kıymetini bilmektedir. Bu sayede gündelik hayatın da insanda yaratmış olduğu bunalımından kurtulacaktır. Böylelikle intiharın aradığı soruya cevap ve saçma kavramına direnme anlamında olmadığını fark eden insan, başka bir dünya ve aşkın varlık düşüncesine kendini kaptırmadan, sadece bu dünyanın şimdinde yaşarsa mutlu ve başkaldırısını gerçekleştirmiş insan olabileceği bilecektir.

Saçma kavramını yaşayan dört tip karakterden de bahseden filozof, bu karakterleri Don Juan, Aktör, Fatih ve Yaratan Sanatçı olarak sıralamıştır.

Don Juan: Kendi dünyası dışında başka bir dünya özlemi olmayan karakter, ölümün de bilincinde olmasına rağmen bundan kederlenmeyen bir trajik kahramandır. Birçok kadınla aşk yaşammasının nedeni ise, yoğun bir aşkla değil, çok aşkla saçma kavramını yaşattığının bilincidir. Bu bağlamda Don Juan şöyle der; ‘*Neden çok sevmek için ender olarak sevmek gereksin ki?*’²¹ Bu aşkın nihai önemde olmadığını da bilincinde olan karakter, şimdide yaşayan bir çapkındır.²²

Aktör: Kendi hayatı dışında başka birçok role giren karakter, bu girmiş olduğu rolün uzun süreli olmadığını bilincindedir. Bu bilinçliliği onu şimdi de kalmaya ve o süreyi iyi kullanmaya itecektir. Ancak Camus şunu da belirtir, bu oyunu oynayanların hepsi uyumsuz insan değildir. Yalnızca yazgılarının, uyumsuz yazgı olduğu söylemiştir.²³ Bu bağlamda Camus, bir oyuncunun yazgısının ne olduğunu duymak için biraz imge gücünün yeteceğini belirtmiştir.²⁴

Fatih: Fetheden anlamına gelen bu trajik ve absürd kahraman, tarihin anlamsızlığını ve yaptığı eylemin bir sonucu olmadığını bilincinde olmasına rağmen, kendini toplumsal davalara adanmış kişidir. Yeryüzü ve insanı düzelterek eylemde bulunuyor olmasından kaynaklı ara sıra kendisini Tanrı olarak gören kahraman, eyleminin en sonunda yararsız olacağını ve ölümünün de bilincindedir. Bu bağlamda kahraman, ‘*Yalnız sevilen güzelleştirilir, ölümse bizi tiksindirir ve bıktırır. Onun da fethedilmesi gerekir.*’²⁵ düşüncesindedir. Ancak bütün kötülüklerle savaşan Fatih, en son kötülük olan ölümü fethedemezler.²⁶

Yaratan Sanatçı: Sanatçı, kendisinin ve eserlerinin vakti geldiğinde ortadan kalkacağı bilincinde olmasına rağmen, durmaksızın sanatsal üretim yapan kişidir. Kaynağını bu dünyadan alan eser, tamamen bu dünyaya ait olması bakımından absürd sevinci içinde barındırmaktadır. Aynı şekilde tamamıyla bu dünya ait olması ve insana anlam aramaya yönlendirmesi bakımından da insana özgür bir yaşam sunacaktır. Camus, eserinin bir gün yok olacağını bilen sanatçının bu yaratımının zor bir bilgelik olduğunu belirtmekle birlikte, bu çabasının ve özgür eyleminin bir başkaldırı olduğu düşüncesindedir.²⁷

Camus, diğer üç kahramanın bir ahlak veya yargı oluşturmaması bakımından, son kahramanı olan sanatçının, absürd ahlaka en uygun olan kahraman olduğunu söylemiştir.

²¹ Camus, a.g.e., s. 85.

²² John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, (Çev: Rasih Güran), De Yayınevi, Ankara 1965, s. 109.

²³ Camus, a.g.e., s. 93.

²⁴ Camus, a.g.e., s. 99.

²⁵ Camus, a.g.e., s. 105.

²⁶ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 107.

²⁷ Gündoğan, a.g.e., s. 109.

Başkaldırı kavramı ile sanatı ortak paydada buluşturan Camus, gerçek başkaldırıcıyı sanatta bulduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda filozof, sanattaki yaratmanın hem dünyayla birlik gerektirmesi hem de dünyayı yadsımasındaki karışıklığın, başkaldırmanın özünü verdiği düşüncesindedir. Çünkü dünyanın olduğu şeklinin yadsınması ondan kopmak ya da sıyrılmak anlamında değildir. Dolayısıyla Camus'nün deyişiyle sanat ve özünü oluşturduğu başkaldırı, yoksayıcılığın ötesinde, yeniden doğuşu hazırlamaktadır. Aynı şekilde başkaldırı, her şeyi çözeceğini ileri sürmese de göğüs gerebileceğini göstermiştir.²⁸ Sanat, ölmek ve öldürmek yerine, yaşamak ve yaşatmamız gerektiğini söylemiştir.²⁹

4. SONUÇ

Varoluşçuluk felsefesi, Aydınlanma felsefesiyle gündeme gelen akıl merkezci tutumdan kurtulup, dolayısıyla Descartes'in meşhur 'Düşünüyorum, o halde varım.' cümlesindeki 'düşünmek' kadar, 'var olmak' kısmına da yönlenmesi gerektiği fikrindedir. Bu bağlamda, insan varoluşu temelde olmak üzere, örtük olan diğer kavramları da gündeme getirmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı'nın ve teknolojik gelişmelerin de gündemde olduğu bu akımın içerisinde yer alan Albert Camus, içinde bulunduğu bunalımlı dönemin etkisi altında kalmıştır. Nitekim filozofun ele aldığı kavramlarda bu etkiyi daha yakından görmemizi sağlamıştır. Cevap verilmesi gereken sorunun, hayatın yaşanmaya değer olup olmadığı konusu olduğunu söyleyen filozof, bu bağlamda felsefenin temel probleminin intihar olduğunu dile getirmiştir. Bunun dışındaki konuların, bu konu kadar önem teşkil etmesinin sebebi ise, bu eylemin sonucudur. Çünkü diğer konularla ilgilenenler, bu düşünceleri uğruna ölümü tercih etmemişlerdir.

Camus'ye göre hayatın anlamlı olup olmadığı konusu ise, saçma ile ilgilidir. Öncelikle insanın yaşamış olduğu hayat içerisinde her an karşılaşılabileceği saçma duygusunu ele alan filozof, hayatın monoton olmasını, zamanın sürekli akıyor olmasını, dünyanın insanın soruları karşısında sağır ve dilsiz olmasını, en önemli konu olarak ise, insanın ölümlü olması bilincini, bu duygunun kaynakları olarak sıralamıştır. Camus'ye göre saçma kavramı, saçma duygusu gibi her an yüze vuracak kadar açık seçik bir kavram olmamakla birlikte, saçma duygusunu fark eden insanın ulaşacağı ilk hareket noktası olarak karşımıza çıkacaktır. Saçma kavramının bilincine varan insan artık bu kavrama kopmamak üzere bağlanacaktır.

Saçma kavramını bizzat varlığın kendisinde görmeyen filozof, bu kavramın dünya ile insanın ilişkisinden, daha doğru tabirle ilişkisizliğinden, dolayısıyla bilinçten ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu noktada Camus, insanın tıpkı hayvan ve bitki gibi bu dünyaya ait olsaydı bir sorun kalmayacağını ancak bilincinden dolayı bu dünyaya ait olmadığını belirtmiştir. Demek ki saçma, bilinç ile dünya ilişkisizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda dünyaya yabancılığının ayırdına varan insan, saçma/uyumsuz durumdan kurtulmak adına çözüm yolları üretmeye girişecektir. Buradan hareketle insanın ürettiği çözüm yollarını, yani, intihar ve felsefi intihar kavramlarını ele alan Camus, bu çözüm yolları olarak sunulan kavramları açıklamış ve reddetmiştir. Bütün bu uyanışlar sonucunda kendi çözüm yolu olarak sunduğu başkaldırı kavramıyla takınılacak tavra ve yaşama ahlakına geçiş yapmıştır. Filozof, bütün eserlerinde de bu düşüncesini temellendirmiş ve açıklamıştır.

Camus, saçma kavramını fark ettirdikten sonra şu soruyu sordurur; "Dünyanın saçmalığından, hayatın anlamsızlığının ve ölüm bilincine vardktan sonra ne yapmak gerekir?" Bu hayatı terk etmek düşüncesinde, yani intihar fikrinde olanlar, sorunu kendilerince

²⁸ Camus, a.g.e., s. 316.

²⁹ Camus, a.g.e., s. 299.

çözdüklerini düşünseler de Camus'ye göre saçma kavramına direnmek yerine kaçış tercih edildiğinden bu durum yanlış ve korkakça bir tutum olacaktır. Bir başka anlamda ise intihar, saçmanın unsurlarından biri olan insanı ortadan kaldıracaktır. Bu bağlamda, saçma kavramına başkaldırı değil, aksine ona yenilmek anlamında olacaktır. Saçma karşısında insan intihar yerine hayata daha fazla sarılmalıdır. Dolayısıyla filozofa göre sorunun çözümü intihar olmayacağı açıktır.

Felsefi intihar ise, umut etmek anlamındadır. Bu sefer de kaçış yolu olarak başka bir dünyaya geçiş arzusuna umut bağlamak gündeme gelecektir. Oysa insan, bu dünyanın bir gerçekliği olan saçmaya sıkı sıkıya sarılmalıdır. Saçmadan kaçma anlamında olan felsefece intihara sürüklenmemelidir. Çünkü kurtuluş yolu bu dünyada gerçekleşebilecektir.

Camus'ye göre, bütün bunların sonucu olarak insanın ulaştığı ilk kesinlik ise, başkaldırı kavramı olacaktır. Bunların bilincine varan birey, başkaldıran insan konumundadır.

Başkaldıran insan öncelikli olarak kendi varlığını, daha sonrasında ise varlığının değerlerini ortaya koyacak güçtedir. Ancak unutulmamalıdır ki, saçma bir dünyada mutlak değerlerden söz edilemez. Bu bağlamda, başkaldırmanın ortaya koyacağı değerler de mutlak olmayacaktır. Bundan dolayı, her çağda başkaldırma nedenleri farklılık gösterecektir. Her ne kadar nedenler farklılık gösterse de bilinmesi gereken tek şey, başkaldırmanın gerekliliğinden şüphe edilmeyeceğidir.

En son noktada başkaldırıcıyı sanatla yakınlaştıran filozof, sanatçının eserlerinin bu dünyaya ait olması, yarattıklarının ve en nihayetinde kendisinin de yok olacağı bilincine varmış olmasını, en zor bilgelik olarak söylemiştir. Hem bu dünyayı yadsırken hem de bunu dünya dışına çıkmadan yapması bakımından oldukça önemli olarak görülen sanat, aynı zamanda başkaldırıcının özünü veren konumunda olacaktır. Eserlerinde birçok saçma kahramana yer veren Camus'nün Yaratıcı Sanatçı olan trajik kahramanı en üstte tutmasının sebebi de tam da bu sebeptir. Sanatçı, yaşama ahlakına uygun bir saçma kahraman ve başkaldırıcıyı gerçekleştirecek insan konumundadır.

Camus, bütün bu kavramlar sonucunda ortaya attığı başkaldırı kavramıyla karamsar bakış açısını değiştirip, yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu bakış açısıyla dönemin bunalımlı havasını yıkıp, insanları yeniden hayata bağlama yollarını arayan filozof, kesin bir çözüm yolu sunmasa da en azından saçma'dan intihar ve felsefi intihar yollarıyla kaçmak yerine, nasıl göğüs gerilebileceğini göstermeye çalışmıştır. Aynı zamanda hayatı anlamlandırma çabası ile anlamları insanların kendi kendilerine oluşturduklarını ve mutlak olmadığını da fark ettirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla toplumsal bakış açısından, bireyci bakış açısına geçiren filozof, kendi hayatını yine kendisi belirleyen insanın mutlu bir hayat süreceğini ve anlamları keşfetmiş olacağını göstermeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- CAMUS Albert, Sisifos Söyleni, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2018.
- CAMUS Albert, Yabancı, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Başkaldıran İnsan, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2015.
- CAMUS Albert, Düşün/ Bir Alman Dosta Mektuplar, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Düşüş, (Çev: Hüseyin Demirhan), Can Yayınları, İstanbul 2016.
- CAMUS Albert, Veba, (Çev: Nedret Tanyolaç Öztokat), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Mutlu Ölüm, (Çev: Ramis Dara), Can Yayınları, İstanbul 2012.
- CAMUS Albert, Ters ve Yüzü, (Çev: Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- CAMUS Albert, Yanlışlık, (Çev: Ayberk Erkay), Can Yayınları, İstanbul 2015.
- CURICKSHANK John, Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı, (Çev: Rasih Güran), De Yayınevi, Ankara 1965.
- GÜNDOĞAN Ali Osman, Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi, MKM Yayıncılık, Bursa 2011.
- GÜNDOĞAN Ali Osman, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, Birey Yayıncılık, İstanbul 1997.
- KILINÇ Ceyda, Mitoloji Sözlüğü 2. Cilt, İlya Yayınevi, İzmir 2015.